

LEBRIS

We know
books

Nicolae IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

Vol. VI

MONARHII

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

TABLA MATERIILOR

Cartea I-a. MONARHIA ROMÂNEASCĂ	5
CAPITOLUL I. Monarhia în luptă cu patriarhalismul boieresc	7
CAPITOLUL II. Spre monarhia moldovenească.....	43
Cartea a II-a. MONARHIA BIZANTINĂ	55
CAPITOLUL I. Formarea monarhiei lui Vasile-Vodă.....	57
CAPITOLUL II. Întrecerea ctitorilor domnești.....	88
CAPITOLUL III. Perioada de înflorire a imperialismului bizantin.....	112
CAPITOLUL IV. Noua întrecere și luptă între cei doi domni români.....	153
CAPITOLUL V. Curtea monarhilor români	163
CAPITOLUL VI. Scrisul epocii lui Vasile Lupu.....	176
CAPITOLUL VII. Răscoala boierilor contra monarhiei.....	189
CAPITOLUL VIII. Lucrul de tipar al lui Vodă-Matei.....	206
CAPITOLUL IX. Căderea lui Vasile-Vodă	215
CAPITOLUL X. Ultimii ani ai lui Vodă-Matei.....	226
Cartea a III-a. ROMÂNII FAȚĂ DE NOILE RĂZBOAIE DE OFENSIVĂ ALE TURCIEI REGENERATE	271
CAPITOLUL I. Apariția partidului cantacuzinesc	273
CAPITOLUL II. Români și ofensivele renașterii militare otomane	310
Cartea a IV-a. MONARHIA ORIENTALĂ A LUI DUCA VODĂ	327
CAPITOLUL I. Monarhia lui Duca-Vodă. Lupta pentru autonomie a Bisericii ardeleni	329

Cartea a V-a. ROMÂNII ȘI NOUA CRUCIADĂ APUSEANĂ	369
CAPITOLUL I. Legăturile țărilor române cu vecinii creștini până la despresurarea Vienei	371
CAPITOLUL II. Cartea românească pentru toți românii și istoria lor	405
Cartea a VI-a. MONARHIA CULTURALĂ A LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU	429
CAPITOLUL I. Între germani și turci	431
CAPITOLUL II. Ardealul românesc și Brâncoveanu. Cultura brâncovenească	467
Cartea a VII-a. CRIZA RĂSĂRITULUI EUROPEAN ȘI DOMNII ROMÂNI	509
CAPITOLUL I. Războiul pentru tronul polon și țările române.....	511
CAPITOLUL II. Noua experiență creștină din 1711.....	519
CAPITOLUL III. Tragedia dinastiei muntene.....	534
CAPITOLUL IV. Sufletul românesc la sfârșitul epocii monarhilor	548
CAPITOLUL V. Organizarea vechii monarhii.....	562
TABLA ilustrațiilor	571

CAPITOLUL I.

Monarhia în luptă cu
patriarhalismul boieresc

Monarhia românească, întemeiată ca și celelalte forme monarhice moderne¹, prin înceata dezvoltare a împrejurărilor, iar nu printr-un act constituțional, se vedește formată în acești ani de după Mihai Viteazul, când se ridică personalitatea, în parte occidentală, a lui Radu Mihnea, și prin scăderea

---

¹ Prin Mihai Viteazul mai ales țările noastre reintră în cercul de atenție al Apusului. La 1600 un T. Pelletier dădea la Paris o *Histoire des Ottomans*. El știe ce sunt domniile noastre: „Iflakie par les Turcs est nommée la Valachie. Moldavie est la Valachie Supérieure, appelée Maridania nigra, Danorum seu Dacorum regio. Les Turcs à cause de ce l'appellent „Carbogdanie”. Pentru Cetatea-Albă, „partie de la Moldavie”, citează pe Leunclavius. În același timp, în *Discours abregé des assureés moyens d'aneantir et ruiner la monarchie des princes ottomans*, de Brèves prezintă pe tustrei tributarii, împreună ca situație: „Les princes de Valachie, Bogdanie et Transilvanie sont leurs tributaires, qu'il changent quand il leur plaist: la Bogdanie d'une part joint à la Pologne” (p. 5). – Haiducii treceau pe la 1620 ca venind „din Valachia și din Ardeal”; *Voiage du Levant*, de „le seur D. C.”, 1621, p. 68. Acest călător francez semnală și legătura dintre moldoveni și ortodocșii din Polonia; p. 285: „Les États du roy de Pologne sont separez de la Moldavie, qui est tributaire du Grand Seigneur, par la rivière de Neister... Le prince de Moldavie, pour estre de la mesme creance que plusieurs des sujets du roy de Pologne qui suivent l'Eglise grecque, ne le travaillent point, de sorte que ce Roy n'en reçoit aucune incommodité, si ce n'est que, pour le vouloir aucunefois proteger contre le Grand Seigneur, il attire les armes de cette puissante Monarchie sur son païs”. Și el arată că nu se mai alege Domnii: „Autrefois le peuple éliçoit ces princes, qui estoient peu apres confirmez par le Grand Seigneur, mais aujourd'huy il les choisit tels qu'il luy plaist”.

rolului boierilor care până atunci lucraseră după placul lor, sub deosebitele firme domnești. Actele de donație – și am văzut ce însemnătate li se acorda, după exemplul ardelean, de Mihai și de boierii lui – nu se mai prezintă de obicei pe pergament, cu pecete atârnată, purtând lista, într-o formă de ierarhie perfectă, a boierilor martori. Ajungea, pe o bucată de hârtie, însemnarea într-un colț a marelui logofăt și a pisarului; pecetea, pusă pe hârtie, e mică, uneori chiar numai aceea de inel. „Domnul a spus” sau „așa am poruncit Domnia Mea”. Se vorbește în cuprinsul documentului de Sfat, ale cărui rosturi le vom vedea mai departe, dar fără vreo înșirare de nume decât în cazuri deosebit de solemne, ceea ce ne ajută a reconstitui Divanurile. Iscălitura, largă, domnitoare, se adaugă și, uneori cu cerneală de aur, ea e împodobită cu iscălituri de caligraf.

Către Domn se întrebuițează acuma formule de închinare, necunoscute până acum. Astfel, după o modă care e și orientală, dar vine și din vecinătatea polonă, ambele influențe amestecându-se în gândirea scriitorului, pârcălabii de Neamț intitulează pe Miron-Vodă Barnovschi: „cel întru Hristos Dumnezeu bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și de Duhul Sfânt luminat și cu îngerească diademă încununat, prea-împodobit și a toate milostiv Domn al nostru” și la capăt, cu urarea, tot în slavonește la un text redactat, după obiceiul care se întinde tot mai mult, în românește, ca „prea-milostivul Dumnezeu să înmulțească zilele și anii Măriei Tale în pace și fără întristare de la Hristos”, se adaugă iscăliturilor această închinare: „praf și cenușă de sub cinstitele picioare ale Măriei Domniei Tale”¹.

Și Gașpar Gratiani, al cărui rol domnesc în Moldova îl vom arăta pe urmă, era în spiritul vremii când observa unui boier rebel, în sârbeasca lui de acasă: „să aveți inimă curată spre Domn”². Un Tomșa arătase, după larga îngăduință a lui Ieremia Movilă, adevărat președinte al boierimii sale, că pot cădea și capetele cele mai dârze fără să se miște nimeni.

¹ Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 93, no. 121.

² Miron Costin, p. 269.

Căci acum puterea a trecut la *armata permanentă* pe care o continuă și o întăresc Domnii de la începutul secolului al XVII-lea. Și anume nu mai e vorba de un grup de pretențioși și obraznici mercenari unguri, ci de o trupă de elită în care se caută a se introduce și elemente apusene. „Era' la Ștefan-Vodă”, scrie Miron Costin, „dărăbanii foarte îmbrăcați bine, ... cum n-au fost nice la o domnie grijită bine pedestrimea: cu haine tot de feleandrăș”, postav bun de Flandra, adus din Ardeal – „cu nasturi și cu ceprege de argint, în pilda haiducilor de Țara Leșească, cu pene de argint la comănace și cu table de argint la șolduri pe lădunci”¹. Alături nu se mai chema gloata ca până atunci, ci se adunau ostașii, cu curtenii în frunte, după ținuturi. Contra tătarilor Radu Mihnea făcu să se ridice, cu izbândă, „Fălcienii și Covurluienii și Tecucenii”².

Marea grijă a decorului se întindea sub Radu-Vodă și asupra micilor funcționari de serviciu ai Curții: „cu urșinice mulți și cu cabaniță cu jder, și cu hulpi îmbrăcați”³. „Nime din boieri, pân' în cei al treia, cu haine cevași proaste să nu hie, că era de scârbă. Postelniceii, copii din casă cu mari podoabe și cu fota-ză la cai”. Așa „era zburdată podoaba Curții”⁴.

După ce modesta Curte din Iași a lui Petru Șchiopul se prăpădi de foc, Radu făcu să se ridice la Hârlău un palat de piatră, cu mult superior, ale cărui ruine au fost de curând cercetate, arătând soliditatea și largimea lui, podoabele lui de faianță. Biserica lui Ștefan cel Mare, a lui Petru Rareș fură atunci întărite și dăruite. Tot așa la București, refacerea și adăugirea bisericii de pe deal a lui Alexandru-Vodă, careia i se adăugă puternicul turn de cetate, a făcut ca ea să fie numită până azi „Radu-Vodă”.

La această strălucire bisericască se adaugă și legăturile continue cu ierarhii cei mari ai Răsăritului, cu care domnii, de la Radu Mihnea înainte, au legăturile cele mai strânse, asupra lor trecând ceva din maiestatea Împăraților răsăriteni, cu tot

---

¹ P. 265.

² *Ibid.*, p. 288.

³ *Ibid.*, p. 287.

⁴ *Ibid.*

ce ea putea să ceară ca ocrotire și jertfe. Chiril Lukaris stă în capitalele românești între 1613 și 1615, și el dă și lămuriri teologice lui Radu-Vodă, luptând contra dogmei catolice al cărei dușman a fost totdeauna, până în ceasul pieirii, preferând să fie privit ca aplecând, cum vom vedea, către calvinism. Astfel el căppătă închinarea, așa de profitabilă, a mănăstirilor, de mai veche fundație, de la Segarcea și Stănești, în Oltenia¹. Din Țara Românească fu el chemat la Constantinopol ca să ia conducerea Bisericii Răsăritului în 1622.

Atunci domnul, care avea în mână de la o vreme ambele țări, socoti să le lege așa de strâns de Scaunul constantinopolitan, *pe care-l privea oarecum ca sub protecția sa*, încât Miron Costin a putut scrie²: „*Radu-Vodă puse preoțimea acestei țeri sub ascultarea Patriarhului de Constantinopol*”. Mitropolitul vremii patriarhale, meșterul artist Anastasie Crâmca, de la care ne-au rămas admirabile miniaturi, fu înlăturat de alt reprezentant al ierarhiei grecești, Teofan din Ierusalim, plecat să reformeze Biserica Moscovei, și înlocuitorul lui, Teofan, pare a fi un grec care trecu apoi, ca depus, în Țara Românească odată cu patronul domnesc, cu care va reveni ca sfătuitor în Moldova³.

În raport cu această direcție „imperială” trebuie pusă și o *manifestare literară nouă*. După „Alexandria” aventurilor, acuma, când se redactează în sârbește povestea domniilor noastre ca o urmare a Cronografelor bizantine și se merge

¹ Papadopoulos-Kerameus, în *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, IV, pp. 23 și urm., 59, 415, după Émile Legrand, *Bibliographie hellénique*, IV, p. 269 și urm.; Xenopol și Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași*, p. 394; Michalcescu, *Glaubensbekenntnisse der orientalischen Kirche*, p. 263; Iorga, *Ist. Bis.*, I, ed. a 2-a, p. 257, apoi *Studii și doc.*, IV, p. 178 și urm.; V, pp. 142, 182, nota 1; p. 437, nota 1. Raporturi cu urmașul lui la Alexandria, *Gherasim*; Iorga, *Studii și doc.*, V, p. 437, no. 5; același, în *Mem. Ac. Rom.*, 1934; Dimitrie G. Ionescu, *Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia de Alexandria*, București 1934. Pentru închinări mai vechi în Moldova (Secul, Sf. Vineri din Iași), Iorga, *Ist. Bis.*, I, pp. 262-5 raporturi cu Muntele Sinai).

² I. Bogdan, *Cron. ined.*, pp. 171-2.

³ Iorga, *Ist. Bis.*, I, pp. 260-2.

până la Gavrilaş-Vodă¹, un străin, grec probabil, al cărui nume se scrie, curios, și Mihail Moxa și Mihail Moxalie, preface în românește, după cererea Vlădicăi Teofil, același cronograf într-o versiune românească².

Ce era bogăția acestei vieți de Curte s-a vădit cu prilejul acelei nunți a atât de fragedului „cocon” domnesc Alexandru cu fiica bogatului grec țarigrădean Skarlatos, repetându-se astfel pompa de la căsătoria lui Vlad-Vodă cu fata logofătului Ivan.

Se alese același Tecuci ca atunci: „La care veselie erau adunate două țări: Țara noastră”, scrie Miron Costin, „și Țara Muntenească. Scaunele boierilor de Moldova din dreapta domnului de Moldova, iar din stânga boierii muntenesți ținneau vorba. Și așa și căpeteniile de slujitori. Divanuri, case, cerdacuri, făcute anume de acea treabă, cu lucrători de ambele părți, la sat, la Movileni, în malul Siretului, dincoace, unde și soli străini cu daruri erau veniți de la unguri și de la câțiva domni din Țara Leșească. Și au tăragănat acea nuntă până a doua săptămână, cu mari petreceri și belșuguri”³.

Sfatul domnesc era alcătuit înainte de aceasta, la 1618, când un document pomenește și pe acest singur, iubit și șubred fiu al lui Radu, din *boierii numai de țară*, care, de la toți domnii, se strânseseră în jurul celui ce înfățișa tradiția respectată a lui Petru-Vodă, cel mort în exil: e acolo logofătul Ioan Ghenghe – un Simion Ghenghe fiind comis – Costea Bucioc, care pieri de o moarte grozavă, într-o strălucită aventură, străină de această tradiție⁴; e vornicul Nicoară, adică Nicoriță, cel cu biserica din Iași⁵; sunt ca pârcălabi de Hotin, Necula și

---

¹ Iorga, *Studii și doc.*, III, pp. 7-8.

² După o primă ediție rusească, Hasdeu, *Cuvinte din bătrâni*, II. V. și Iorga, *Ist. lit. rom.*, I, p. 235 și urm.; *Ist. bis.*, I, pp. 251-2.

³ P. 288. Despre o invitație la nuntă a castelanului Cracoviei, I. Bogdan, *Doc. Pol.*, I, p. 530, no. CCXL.

⁴ Averele-i fu confiscată de Alexandru-Vodă Iliăș; *ibid.*, p. 112, no. 157. O vie a lui se da călugărilor de la Sf. Sava lângă Ierusalim. El adăugase un pridvor la Râșca; Iorga, *Inscripții*, I, p. 52.

⁵ O cumpărătură din 1620, înscrisă în registrul slavon al Iașului, *ibid.*, I, pp. 181-2, no. 272.

Constantin Roșca, care și el a servit pe Gratiani¹, iar la Neamț Gheorghe și Dumitru Goe, care fu unul din ucigașii acestuia; la Roman, un Manole, poate grec. Hătmănia e a lui Mișu, spătăria a lui Grigore Ciolpan, păhărnicia a lui Mihail Furtună. Bărnat, adică Borisi, e postelnic; și el a consimțit să ajute pe aventurierul morlac. Român e și Nicolae stolnicul. Singur un Dumitrachi vistierul aparține clientelei grecești a domnului². Bucioc, Borisi, care iscălește „Bernard”, Vasile Șeptelici, altul din auxiliarii lui Gașpar-Vodă, Voruntar Comisul, vreun levanțin, dau un act românesc la 1619³. Pe când la munteni, sub Gavrilaş-Vodă, dacă este un Ivașcu vornic, un Stoica vistier, un Buzescu comis, un Vlad paharnic, greci sunt marele ban Ienachi (Catargiu), marele logofăt Papa, probabil și stolnicul Mihalachi. Și lângă domn stă Chiril Lukaris⁴.

O mare solemnitate, nemaipomenită până atunci la o îngropare domnească, avu loc în 1626, când în palatul său de la Hârlău, Radu-Vodă, nu numai atins la ochi, dar și demult bolnav de reumatismul care-i înțepenise mâinile și picioarele, își isprăvi zilele încă destul de tânăr. Boierii din amândouă țările întovărășiră aproape timp de o lună convoiul care, luând de-a lungul Moldova și partea răsăriteană a Țării Românești, ducea la biserica „Radu-Vodă” rămășițele aceluia care era de fapt domn peste întreaga românie liberă. O spune Miron Costin, după amintirile boierilor moldoveni: „Oasele Radului-Vodă cu cinste le-au pornit den Hârlău la Țara Muntenească” – niciodată un moldovean n-a consimțit să întrebuițeze numele oficial pentru acest pământ al neamului, „în mănăstirea făcută de dânsul la București, cu Hrizea vistiernicul și cu Trufandă postelnicul și cu Costin postelnicul al doilea pe atunci”⁵, însuși Ioan, tatăl scriitorului, sârb adus de Radu de dincolo de Dunăre și îndată încuscrit în boierimea Moldovei.

¹ Yeress, *l.c.*, p. 217.

² Hasdeu, *Arch. Ist.*, I², p. 191.

³ *Ibid.*, p. 6, no. 278. E vorba, foarte popular, de un loc mărginit printr-o zvârlitură de topor.

⁴ *Ibid.*, p. 190, no. 338.

⁵ P. 289.

Pe piatra mormântului, de marmură frumos lucrată, inscripția e în românește – limba națională impunându-se în Țara Românească mult mai mult decât în Moldova, mândră că prin învățatura ei superioară poate să păstreze tradiția slavonă; doamna Marghita a lui Simion dă însă ca regentă un ordin în românește¹ și vedem chiar pe un tânăr domn crescut cu atâta grijă ca fiul lui Ieremia, Constantin, adăugând în 1608, la un act slavon, cu mâna sa: „Cine va vrea să strice darea și miluirea noastră, acela să fie neiertat de Dumnezeu”², ba chiar pe Radu-Vodă însuși scriind românește³. Pe piatra lui Radu se însiră cu mândrie rosturile răposatului stăpânitor, arătând ce prețuia la dânsul mai ales conștiința politică a timpului: „Această piatră de pre mormânt o’ u f[cut; i o’ u frămșetăt cela ce es[te] bine cinstit și de H[ristos] iubit creștin Alexandru Voevod născătoriul[ui] Domnii Lui, celuia ce s-au pristăvit într-u fericită credință, celui ce au fost bine cinstit și de H[ristos] iubit *Domn creștin Radu Voevod, ce-au fost Domn Țării-Rumânești, și Moldovei*, și multe războe au biruit, și iară au venit de la c[i]nstita Poartă ș-au fost al doile rând Domn Țării-Rumânești, și ș-au lăsat steagul fiu-său ce e mai sus scris, și iară se’u dus de-au fost Domn Țării Moldovei; și acolo se’u pristăvit, într-u cetate în Hrălău, în luna lui Ghenarie, 13 zile,

---

¹ Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 70, no. 82.

² *Ibid.*, p. 78, no. 95. În pribegia de la Ustie și Elisabeta Movilă era silită să dea declarații în românește; *ibid.*, pp. 128-9, no. 186. Totuși cu ea se aflau acolo la 1615 Simion Stroici, Vistierul Nicoară Prăjescu, Logofătul Vitolt, vameșul Dima. La Munteni, în 1618, Gavriilaș-Vodă și frații Petru, Ion și Moise dau un act românesc; *ibid.*, I², p. 190, no. 338. Dar pe mormântul fiului său Mihăilaș, la Dealu, Doamna Marghita pune inscripție slavonă. Un act de datorie, cu oferta de a se face „rumân” în caz de neplată, pe la Sălătruc, în Argeș; *ibid.*, p. 8, no. 5. Tudor de Voinești, care dă actul negustorului Mihai, e un om înstărit, căci împrumutase 7.700 de aspri, deci nu era sătean de rând. Un act cu „biciuluială” de joc, ca și de „pământ lucrat”, *ibid.*, p. 70, no. 83. Un raport al mitropolitului Anastase Crâmca, marele cărturar, și al cămărașului Sechilie, în 1610, tot în românește; *ibid.*, pp. 22-3, no. 22.

³ Ordin cărmuitorilor de la Târgu Frumos; *ibid.*, I, pp. 13-4, no. 10 (1617) – O danie din 1618; *ibid.*, I², pp. 191-2, no. 340.

Sâmbătă, și cu mare cinste l-au adus trupul dumnelui și l-au îngrupat în luna lu Feurarie în 5 zil[e], Duminecă. Aicea zac osele dumnelui, Dumnezeu-l iarte Împărăție Ceriului, adevărat. În anii 7134.”¹.

Aceste obiceiuri de mare pompă, de lux bogat se păstrează și sub Leon-Vodă. Ierarhia boierească și ordinea ceremoniilor au trebuit să fie stabilite atunci.

Înainte de această vreme, Nicolae Brzeski notase doar, la sfârșitul traducerii Cronicii moldovenești, numele dregătorilor², dar, în aceeași vreme, un călător polon găsea la Curtea lui Alexandru Lăpușneanu înfățișări sărăcăcioase și primitive³. Încercările de demnitate europeană ale lui Despot nu avură timpul trebuitor pentru a se impune durabil. Am văzut cu câtă grijă de banul țării a guvernat un Petru Șchiopul, și la munteni, Alexandru, fratele acestuia, și fiul lui, Mihnea, n-au avut putința de a fi mai darnici, căci ei trăiau cu grija să nu-și pregătească mazilirea prin prea multe sarcini puse asupra țării. La Movilești, fetele lui Ieremia fiind măritate cu toatele în Polonia, unde acțiunea lor, și mai ales a Anei, care avu trei soți, a fost întinsă foarte mult, trebuie să fi pătruns ceva din mai largul fel de a trăi al risipitoareii societăți polone, care cu prilejul soliei ducelui de Zbaraz la Poartă, căuta să sperie pe turci prin ciuberele de argint pentru cai, prin vizitii în „urșinice”, argintul la „cofe și barilce și ținte de hamuri și la haiduci ceprage”, apoi potcoavele de argint lăsate să cadă pe străzi și alte „podoabe desfrânate de tot”⁴. Actele proceselor care s-au purtat în Polonia între Maria Movilă, soția lui Ștefan Potocki,

¹ Iorga, *Inscripții*, I, p. 246, no. 552. Cf. C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu-Vodă din București*, București 1930 (din revista *Raze de lumină*). Vechea inscripție de închinare a lui Alexandru, căruia i s-a datorat zugrăveala astăzi dispărută, după Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor noștri*, București, 1873, p. 72 și o publicație mai veche, în Săndulescu-Verna, *o.c.*, pp. 7-8.

² Bogdan, *Cronici inedite*, p. 134.

³ P.P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, Academia Română, *Studii și cercetări*, XVII, București 1930, p. 7.

⁴ Miron Costin, p. 284.

apoi a lui Firley¹, și Elena „Mavroina”, măritată apoi cu un Dydynski, pe de o parte, și unii nobili poloni, pe de alta, ne uimesc prin înfățișarea averii pentru care luptau, cu o sălbatică energie, până la moarte, aceste pribege².

Boieria, la care până atunci se aruncau așa de încrezător aceia pe care străinii disprețuitori îi tratau adesea de țărani, era acum privită cu adânc respect de domnul însuși, inspirând și celorlalți un asemenea sentiment. Putem culege amănunte interesante și semnificative chiar din paginile lui Miron Costin, care, crescut el însuși în Polonia, era însuflețit, cu toate considerațiile lui asupra echilibrului ce trebuie păstrat între veniturile ce poate da țara și cheltuielile ce-și îngăduie Domnia – „Domnul este să se poarte cum biruiește venitul țării”³ – de această admirație pentru ordinea sigură și bogată a dregătorilor și frumusețile parăzii.

„Domnia Radului-Vodă cel Mare” – aici „mare” nu mai putea fi prin opoziție cu alți „Radu”, de care nu se mai află în Moldova – spune el, „Împărăție, nu Domnie sămănătoare: și pentru lucrurile și tocmelile casei lui i-au zis lui Radu-Vodă cel Mare”⁴. Judecător drept și nepărtinitor, cel purtat la școala venețiană, unde totuși sentințele nu erau neatacabile decât în ce privește formele, *el ținea seamă de rang*. Și tot acolo citim: „avea acest cuvânt domnul; „*hiecarele când judecă pre un boier cu un curtean, ochii Domnului să hie spre boier*, iară județul pre calea sa să meargă. Și așa, *când se părăște un curtean cu un țăran, mai de cinste să hie curteanul, și la cuvânt și la căutătura Domnului*, iară neabătându-se giudețul din calea sa cea dreaptă””. Și cântărind de ce folos poate fi prezența în jurul Domnului a unei aristocrații, de naștere sau măcar de

---

¹ La 1644, iscăbind „Maria Firleowa”, adică soție a voievodului de Sandomir, ea se crede îndreptățită a închina la mănăstirea Chalke din Insulele Principilor, în fața Constantinopolului, mănăstirea de lângă Iași a lui Aron-Vodă; Iorga, *Studii și doc.*, IV, p. 32, nota. Ea păstra în pecete bourul Moldovei.

² Marya Kasterska, *Les trésors des Movilă en Pologne*, în *Rev. Hist. du S.-E. eur.*, XIII, p. 69 și urm.

³ P. 287.

⁴ P. 286.

treaptă, el rostea după aceeași mărturie, astfel: „de mare folos și cinste este Domniei și țării boierinul înțelept și avut, că dacă are domnul cinci-șase boieri avuți, nice de o nevoie a țării nu se teme”, indicare a sistemului de a se recurge în momentele grele la împrumutul de la asemenea boieri, în care se strângea vloga economică a țării. De fapt vedem pe Maria Paleologa dând lui Constantin Movilă o mie de „galbeni noi la nevoia țării” și primind în schimb satul Vânătorii de la Neamț¹.

În acordarea demnităților Radu se arăta zgârcit, iar în destituirea celor ce nu se arătaseră vrednici de sarcina care li se încredințase, el se ferea de a-i insulta, de a-i „sudui”. Doar pentru o stoarcere de bani sau pentru bătaie de joc față de trupurile și sufletele oamenilor, cineva care apucase a căpăta un caftan trebuia să-și primească pedeapsa cu un număr de toiege, putând merge și până la trei sute. Radu observa că boieria aceleuia e așa de nouă de nici n-a ajuns a-i zice după dânsa².

La 1622, cu prilejul mării solii aduse lui de Zbaraz, se poate vedea strălucirea de care se înconjură în domnia sa munteană Radu-Vodă. Dus în cocie până la Buzău pentru întâmpinarea neobișnuitului oaspete, pe când moldoveanul Ștefan Tomșa iese călare sub steagul verde al sultanului și cel roșu al său – mai târziu, sub Vasile-Vodă e un steag albastru cu cruce roșie și altul alb cu „bandă” roșie³ – numai în marginea Iașului, unde avu loc o luptă pentru precedentă, Domnul, podagros ca Ștefan cel Mare și Vlad Călugărul, e înconjurat de copii de casă, în veșminte cusute cu fir, și de ostași în cuirase, de lăncieri, fiul său și de boierii cu semnele osebitoare ale dregătoriei lor, fiind alături. În calea spre București tineretul face jocuri de călăreți⁴. Mândrul domn își are un serai frumos și la Silistra⁵, moștenire de la tatăl turcit, și acolo stătea la

¹ Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 70, no. 81.

² Miron Costin, p. 287.

³ P.P. Panaitescu, *o.c.*, p. 24.

⁴ *Ibid.*, pp. 19-20.

⁵ *Ibid.*, p. 32.

1636 unul din frații lui turci, Mustafa, „un om în vârstă, gras și înalt”, dedat băuturii¹.

O descriere a curților noastre, dată de francezul Delacroix, care se purta prin Constantinopol după 1670², dar întrebuița un manuscris grecesc mai vechi, desigur chiar cu mult mai vechi, prezintă datini de ceremonial care n-au putut fi stabilite în vremurile de după 1653, când viața acestor țări era neconținut zguduită de înlocuiri și de războaie, așa încât, cum se pare că e vorba mai ales de Țara Românească, unde nu fusese un domn mareț ca Vasile Lupu, trebuie să se admită că e vorba de instituții anterioare cu câteva decenii.

Fig. 1 – Biserica mănăstirii Solca

¹ *Ibid.*, p. 33. Cf. Iorga, în *Rev. Ist.*, X, pp. 81-2 (unde însă fratele, ca monah la Neamț). La 1640 și unul din fiii Doamnei lui Ieremia se afla pe lângă Sultan; *ibid.*, p. 32. Mustafa apare și la 1628.

² *Relations des provinces de Moldavie et de Valachie*, tipărită de d. Mihordea, în *Rev. Ist.*, XXIII (1937), p. 132 și urm. Cf. Babinger, în *Mem. Ac. Rom.*, XVII (1936), p. 141 și urm.: o călătorie sub Vasile Lupu.